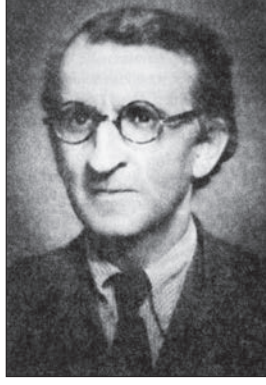

ALUS, Sermet Muhtar
(1887-1952)

Eski İstanbul hayatına dair roman ve hâtıralarıyla tanınan gazeteci ve yazar.

Sermet Muhtar Alus

28 Mayıs 1887 tarihinde İstanbul Saraçhanebaşı'nda doğdu. Asıl adı Osman Sermet'tir. "Sermed" kelimesi ebced hesabına göre doğum tarihi olan 304 (1304) yılını vermektedir. Babası Askerî Müze Müdürü Ferik Ahmed Muhtar Paşa, annesi Osman Âbid Paşa'nın kızı, *Hanımlara Mahsus Gazete*'de F. K. imzasıyla yazıları yayımlanan Fatma Kevser Hanım'dır. Başlangıçta Osman Sermet Muhtar, daha sonra yazılarında Sermet Muhtar adını kullandı. Eğitimine Sultanahmet'teki Firuz Ağa Camii imamı Mustafa Efendi'den aldığı özel derslerle başladı, Muhacir Ârif Efendi ile devam etti. Küçük yaşlarda Fransızca ve Almanca öğrendi. On yaşında iken dedesi Âbid Paşa'nın sürgünde bulunduğu Halep'e gitti. Dönüşünde son sınıfına kaydedildiği Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nden 1906'da mezun oldu. Aynı yıl girdiği Mekteb-i Hukuk'u birincilikle bitirdi (1910). Avrupa'da hukuk doktorası yapma arzusu gerçekleşmeyince sınavla Askerî Müze'ye Umûr-ı Fenniyye ve Târîhiyye kâtibi olarak girdi. Bu sırada müze için hazırladığı rehberler üç cilt halinde yayımlandı. Babasının ölümünün (1926) ardından müzedeki görevinden ayrıldı. Hayatının son döneminde geçimini gazete ve dergilere yazdığı yazılarla sağlamaya çalıştı. 18 Mayıs 1952'de öldü. Bilgili, kibar, zeki, nüktedan, sohbeti aranan, cömert kişiliğiyle tanınan Sermet Muhtar zaafalarını, maddî sıkıntılarını dışa yansıtmayan bir terbiyeye sahipti.

Sermet Muhtar'ın çocukluğu, köklü ve zengin kültür birikimine sahip bir aile ortamı içinde dedesi Âbid Paşa'nın Saraçhanebaşı'nda ve Göztepe'deki konaklarında geçmiş, konak hayatı kişiliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Çocukluğundan itibaren Şehzadebaşı'nda ve Kadıköy yakasındaki tiyatrolarda çok sayıda oyun izleme imkânı bulmuştur. Jules Verne'in çeviri romanları yanında F. Alcan'ın "Bibliothèque de philosophie contemporaine" dizisindeki kitapları okumuş, *Illustration* dergisinin hemen tamamını edinmiştir. Servet-i Fünûn şair ve yazarlarının eserlerine duyduğu hayranlıktan dolayı, ilk evliliğinden olan kızına Cenab Şahabeddin'in "Elhân-ı Şitâ" şiirinden ilhamla Elhan adını vermiştir. Babasının ölümünün ardından

annesinden hiç ayrılmamış, üçüncü evliliğinden sonra bir daha evlenmeyerek annesi ve tek çocuğu Elhan'la beraber yaşamış, kızının yetişmesi ve eğitimiyle bizzat ilgilenmiştir. Annesi Fatma Kevser Hanım tarafından devrin başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben yazılan ve Göztepe'deki köşkerinin sanatoryum yapılmak üzere satın alınmasını talep eden dilekçeden, ailenin özellikle Ahmed Muhtar Paşa'nın hastalıklarla geçen son yıllarında geçim sıkıntısı içine düştüğü anlaşılmaktadır.

Müziğe olan ilgisi yanında resme de merak sarmış, ilk gençlik yıllarında evlerine gelip giden (1904) Hoca Ali Rızâ Bey'le alıştırmaya çalışmaları yapmıştır. Eserlerinin önemli bir kısmını kendi resimlediği gibi yağlı boya tablo çalışmaları da bulunmaktadır. Fotoğrafçılıkla ilgisi, evlerinde bir karanlık oda düzeni kurmaya ve zamanla İstanbul içinde şehir fotoğrafları çekmeye kadar varmıştır. Galatasaray'da edebiyat, felsefe ve tiyatro üzerine konuşan bir arkadaş çevresine dahil olmuş, ilk yazıları Samiha Necdet takma adıyla *Çocuklara Mahsus Gazete*'de çıkmıştır (1907). II. Meşrutiyet'in ilânından sonra iki arkadaşıyla birlikte *Elüfürük* adlı kısa ömürlü bir mizah dergisi yayımlamış, *Davul*'da yazı ve çizgileriyle görünmüş, çeşitli dergilerde Necdet takma adıyla hikâyeler yazmıştır. Düzenli yazmaya 1931'de *Akşam* gazetesinde başlamıştır. Dönemin çeşitli yayın organlarında yazılarına rastlanmaktadır. Bir ara Cemal Nadir'in çıkardığı *Amcabey*'in imtiyaz sahibi olarak görünür (1943). Gazete yazılarında geleneksel İstanbul yaşayışını bütün zenginliğiyle ve iyimser bir bakış açısıyla anlatır. Bu yazılarda çocukluk ve gençlik anlarına, aile, dost ve arkadaş çevresine, okuduğu kitaplara da yer verir. Okuduklarına ve gördüklerine

duyduklarını da katar. Balkan ve I. Dünya savaşlarının yıkıcı etkilerine yakından şahit olan yazar, roman ve piyeslerinde savaş şartlarını kendi çıkarlarına kullanarak bir anda servet sahibi olan, sonradan görme harp zenginlerini nükteli bir dille hicveder.

Eserleri. İstanbul Yazıları. 1. İstanbul Yazıları (nşr. Faruk İlikan, İstanbul 1994). Eski İstanbul yaşayışı üzerine yazdığı yazılardan bir seçmedir. **2. İstanbul Kazan Ben Kepece** (İstanbul 1995). İstanbul'un çeşitli semtlerini anlattığı, Ekim 1938 – Mart 1939 tarihleri arasında *Akşam* gazetesindeki tefrikalarından oluşmaktadır. **3. Masal Olanlar** (İstanbul 1997). Önce *Akşam* gazetesinde yayımlanmıştır (Mart-Nisan 1932). **4. Eski Günlerde** (İstanbul 2001). Müellifin, Ekim 1939 – Mayıs 1940 arasında yine *Akşam* gazetesinde çıkan yazılarında başta ramazan günleri olmak üzere eski İstanbul yaşayışının çeşitli ayrıntıları ele alınmıştır. **5. 30 Sene Evvel İstanbul** (İstanbul 2005). *Akşam* gazetesinde 12 Mart – 27 Eylül 1931 tarihleri arasında yayımlanan elli altı yazıdan meydana gelen kitapta 1900'lerin başındaki İstanbul hayatı anlatılmaktadır.

Alus'un yine eski İstanbul hayatı üzerine gazete ve dergilerde tefrika edilip henüz kitap halinde basılmamış başka yazıları da vardır: "Eski Defterdekiler" (*Akşam*, Mart-Nisan 1932); "Bir Varmış Bir Yokmuş" (*Yedigün*, Haziran-Ekim 1934); "Eski Konaklar Bize Neler Anlatıyor" (*Tan*, Ekim-Aralık 1936); "Kırk Yıl Evvelkiler" (*Akşam*, Mart-Haziran 1939); "35 Yıl Evvelki Demelerinde" (*Akbaba*, Ekim 1939 – Şubat 1940); "Gördüklerim Duyduklarım" (*Akşam*, Ocak 1941 – Ağustos 1944, aralıklarla); "Eski Ramazan Geceleri" (*Yeni Sabah*, Eylül-Aralık 1942); "Pazar Sohbetleri" (*Yeni Sabah*, Aralık 1942 – Mart 1943); "Dünden Bugünden" (*Amcabey*, *Akşam*, 1943-1947, aralıklarla); "Bugünden Dünden" (*Aydede*, *Akşam*, 1949-1951).

Roman: Kıvrırcık Paşa (İstanbul 1933, filme alınmıştır, 1941), *Pembe Maşlahlı Hanım* (İstanbul 1933), *Harp Zengininin Gelini* (İstanbul 1934), *Eski Çapkın Anlatıyor* (İstanbul 1944), *Onikiler* (İstanbul 1949; haz. Eser Tutel – Faruk İlikan, İstanbul 1999). Gazetelerde tefrika halinde kalan romanları: "Rüküş Hanımlar" (*Akşam*, 1934), "Dünün Genci Anlatıyor" (*Cumhuriyet*, 1935), "Kırkıncıdan Sonra" (*Kurun*, 1936), "Anasını Gör Kızını Al" (*Kurun*, 1937), "Nanemolla" (*Akşam*, 1938), "Şahende Hala" (*Amcabey*, 1943), "Banker Arif" (*Amcabey*, 1943), "Bebek

Emine" (*Vatan*, 1943), "Molla Beyin Bal-dızı" (*Aydede*, 1949) (romanlarının geniş bir tahlili için bk. bibl. Demiryürek).

Oyun: "Derd", "Zincirleme", "Kof Ramiz", "İnci Sultan". **Uyarlama:** "At Martini" (*La souriante Mme Beudet*); "Ev İläci" (*La gloire ambulancière*, Şair dergisinde tefrika edilmiştir, nr. 12-15, 1919); *Helâl Mal* (Dozulé'den, *Temaşa* dergisinde tefrika edilmiş, kitap olarak da basılmıştır, 1336); "Sevk-i Tabîî" (H. Kistemaeckers'den Faruk Nafiz Çamlıbel ile birlikte, 1925'te sahnelenmiştir); "Kalem Efendileri" (Yusuf Ziya Ortaç ile birlikte).

Diğer Eserleri. 1. Topkapı Sarayı Hümâyûnu Meydanında Kâin Müze-i Askerî-i Osmânî Züvvârına Mahsus Rehber / Guide: Musée Militaire Ottoman Situé à Ste. Irène, Place de Top-Kapou-Sérail (İstanbul 1336/1920, 1922). Üç ciltten oluşan rehber Fransızca ve Türkçe olarak ayrı ayrı hazırlanmıştır. **2. Türkçe-Fransızca Yeni Lugat / Nouveau Dictionnaire Turc-Français** (İstanbul 1930; genişletilmiş 2. bs. 1935). **3. Yeniçeriler ve Eski Türk Ordusu** (İstanbul 1933). Sermet Muhtar, Reşat Ekrem Koçu tarafından çıkarılan *İstanbul Ansiklopedisi*'ne çeşitli maddeler yazmış, bazılarında notlarıyla katkı sağlamış, bunların toplamı 135'e ulaşmıştır. "Meşrutiyet Tarihi" de 1916'da Ebüzziya takviminde yayımlanmıştır. Müellifin ayrıca basılmamış bir "Küçük İstanbul Rehberi" bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, İstanbul 1966, s. 315-320; Meral Demiryürek, *Bir İstanbul Bilgesi Sermet Muhtar Alus*, İstanbul 2005; Semavi Eyice, "Unutulmuş Bir Yazar: Sermet Muhtar Alus", *Şehir*, sy. 17, İstanbul 1988, s. 56-61; Taha Toros, "Sermet Muhtar Alus", *TT*, XXII/122 (1994), s. 35-42; "Alus, Sermet Muhtar", *İst.A*, II, 755-756; "Alus, Sermet Muhtar", *TDEA*, I, 128; "Alus, Sermet Muhtar", *DBİst.A*, I, 232; "Alus, Sermet Muhtar", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, I, 84-85.

ÂLİM KAHRAMAN

AMEL-i KESİR

(العمل الكثير)

Namazın mahiyetiyle bağdaşmayan bir fiilin namaz esnasında onu bozacak düzeyde oluşunu ifade eden terim.

Sözlükte "çok iş" anlamına gelen **amel-i kesir**, fıkıh terimi olarak namaz esnasında namazın mahiyetiyle bağdaşmayan bir davranışın namazı bozacak düzeye çıkmasını anlatır. Bu türden bir

fiil namazı bozmayacak düzeyde kalırsa ona da **amel-i kalîl** (az iş) denir. Namazın kılınış usulü ve âdâbı üzerinde ayrıntılı biçimde duran fakihler bu ibadetin başından sonuna kadar hangi fiillerden meydana geldiğini ve bunlardan her birinin bütüne nisbetle önem derecesini belirlemeye çalışmışlardır. Bu sebeple fıkıh literatüründe namazı oluşturan fiiller namazın farzları (şartları ve rükünleri), vâcipleri, sünnetleri, mendupları (âdâbı) ve mekruhları şeklinde bir tasnife tâbi tutulmuş, namazı bozan davranışlar da buna göre açıklanmıştır. Namazın şartlarına ve rükünlerine uygun biçimde namaza başlayan kişinin, kendini namaza verebilmesi ve namazın kılınış amacı üzerinde yoğunlaşabilmesi için namazın sonuna kadar bu ibadetin yapısı ve mahiyetiyle bağdaşmayan yeme içme, yürüme ve konuşma gibi fiillerden uzak durması gerektiği ve bunların namazı bozacağı belirtilmiş, bu tür davranışlar literatürde "müfsidâtü's-salât / muhtilâtü's-salât" başlığı altında ele alınmıştır (Kâdîhan, I, 128-130).

Fıkıh âlimleri namaz kılarken amel-i kesirin namazı bozacağı, amel-i kalîlin ise bozmayacağı hususunda görüş birliğine varmakla birlikte amel-i kesir ve amel-i kalîlin tanımı ve sınırları konusunda ihtilâf etmişlerdir. Nitekim bir fakihin amel-i kesir olarak gördüğü bir fiili bir başkası amel-i kalîl kapsamında sayabilir. Öte yandan amel-i kesir düzeyinde olmakla beraber namaz fiilleri türünden bir fiilin namaz esnasında fazladan yapılmasının ya da bir zararın önlenmesi veya namazın tamamlanması maksadıyla namaz dışı hareketlerde bulunmanın hükmü de fakihler arasında tartışılmıştır. Meselâ bir rek'atta iki defa rükûa gidilmesi veya üç defa secdeye varılması amel-i kesir olsa da namaz fiilleri türünden sayıldığı için kural olarak namazı bozmaz. Ancak Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kasten yapılması durumunda bu tür fiiller de namazı bozar. Yine namaz esnasında abdestin bozulması halinde hemen gidip abdest alan ve gelip namaza devam eden kişinin bu fiili amel-i kesir kapsamında kabul edilmekle birlikte namazın ikmal ve ıslahı amacını taşıdığından namazı bozmaz. Aynı şekilde namazda akrep, yılan gibi kılanaya zarar vermesi muhtemel hayvanları öldürmek de namazı bozmaz (*Müsned*, II, 233, 248; Ebû Dâvûd, "Salât", 164). Ancak bazı fakihler, bu tür hayvanların bir vuruşta öldürülmesinin namazı bozmayacağı, birden çok darbeye öldürülmesinin ise

bozacağı kanaatindedir (Serahsî, I, 194; Osman b. Ali ez-Zeylaî, I, 166). Amel-i kalîl kapsamında sayılıp meşrû bir mazerete dayanmayan veya namazın ikmal ve ıslahı gayesini taşımayan fiiller namazın mekruhları arasında yer alır.

Amel-i kesir-amel-i kalîl ayırımı yapılmasının amacı namaz esnasında namaz dışı fiillerden hangilerinin namazı bozacağı, hangilerinin bozmayacağı konusunda objektif ölçüler koyabilmektir. Ancak konu ictihadî olduğundan mezhepler arasında ve aynı mezhep içinde birbirinden hayli farklı ölçüler ortaya konmuştur. Hanefî mezhebinde bu konuda şu görüşler ileri sürülmüştür: **1.** Bazı Hanefî âlimleri, amel-i kesir ile amel-i kalîli birbirinden ayırmada amel esnasında her iki eli kullanmaya ihtiyaç duyulmasını ölçü almışlar ve iki elle yapılan bir fiili -o esnada tek elle yapılsa bile- amel-i kesir, tek elle yapılan fiili de -iki el ile yapılsa bile- amel-i kalîl olarak değerlendirmişlerdir. Meselâ sarık sarmak, baş örtüsünü bağlamak gibi fiiller normalde iki elle yapıldığı için amel-i kesirdir ve namazı bozar. Buna karşılık düşen takkeyi başa koymak veya baştan çıkarmak, baş örtüsünü düzeltmek, cep telefonunu kapatmak gibi fiiller mütat olarak tek elle yapıldığından -o sırada iki elle yapılsa bile- amel-i kalîl sayılır ve namazı bozmaz. Ancak tek elle yapılan bir fiil ardarda üç defa tekrar edildiğinde veya fazla çaba sarfedildiğinde amel-i kesire dönüşür. İbn Nüceym, böyle bir ölçüyü hem yemek içmek gibi normalde tek elle yapıp namazı bozan fiilleri, hem de elle yapılmayan sakız çiğnemek ve öpmek gibi namazı bozan fiilleri kapsamadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. **2.** Peş peşe üç defa tekrarlanan bir fiil amel-i kesir, bir iki defa tekrarlanan fiil ise amel-i kalîldir. Meselâ bir rek'atta vücudun bir yerini ardarda üç defa kaşımak, ağızdaki sakızı üç defa çiğnemek, ardarda üç adım yürümek amel-i kesir olup namazı bozar. **3.** Fâilini maksadına ulaştıran fiil amel-i kesir, böyle olmayanlar amel-i kalîldir. Meselâ bir anne namazda iken bebeğini kucağına alıp onu emzirir veya bebek kendiliğinden namazdaki annesinin memesini emerse annenin namazı bozulur; çünkü bu emme ve emzirme fiilleri anne ve bebeği amaca ulaştıran niteliktedir. Bebeğin annesini süt gelmesinin bir iki defa emmesi ise bebeği amacına ulaştırmadığından amel-i kalîl sayılır. Bebeğin üç defa ve daha fazla emmesi durumunda ise süt gelmesi de namaz bozulur. Bu örnekte de görüldüğü